

## SOCIALISTICKÉ PREMENY V SLOVENSKOM POĽNOHOSPODÁRSTVE

J. Barto

---

BARTO, J. (Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava): *Socialistické premeny v slovenskom poľnohospodárstve*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 20, 1984 (2) : 89-98.

Za predmníchovskej ČSR bolo Slovensko zaostalou agrárnou krajinou s nízkou intenzitou výroby a s nízkou technickou vybavenosťou. Preto po oslobodení bolo najdôležitejším problémom riešenie roľníckej otázky. Ďalší rozvoj poľnohospodárskej výroby nutne vyžadoval združstevnenie individuálnej roľníckej malovýroby a na jej základe vybudovanie modernej socialistickej veľkovýroby. Revolučné premeny sa uskutočnili v dvoch etapách — v rokoch 1950—1960 a 1961—1983. Výsledkom prvej revolučnej premeny bolo združstevnenie individuálnej roľníckej malovýroby, výsledkom druhej revolučnej premeny bolo sformovanie novej triedy našej socialistickej spoločnosti — triedy družstevných roľníkov, oddanej novému spoločenskému zriadeniu. Jej ďalšími črtami sú profesionálna zdatnosť, politická, morálna a kultúrna vyspelosť. Materiálnou základňou revolučnej premeny roľníctva boli ustavične sa zdokonaľujúce socialistické výrobné vzťahy a nové výrobné sily — moderná veľkovýrobná technika a technológia. Revolučné premeny v slovenskom poľnohospodárstve sú najvýraznejším prejavom prevahy socialistickeho zriadenia nad kapitalistickým.

triedna a sociálna štruktúra; roľnícka otázka; združstevnenie individuálnej roľníckej malovýroby; socialistická poľnohospodárska veľkovýroba; revolučné premeny; trieda družstevných roľníkov

---

Za predmníchovskej ČSR bolo Slovensko v podstate zaostalou agrárnou krajinou, v ktorej 56,8 % obyvateľstva bolo spojené s poľnohospodárstvom. Vtedajšie poľnohospodárstvo sa vyznačovalo veľkou rozdrobenosťou pôdy, veľmi nízkou technickou vybavenosťou a chronickou agrárnou preľudnenosťou. Väčšina jeho pracovníkov žila v biede a chudobe. Svedčí o tom aj triedne a sociálne zloženie obyvateľstva spätého s poľnohospodárstvom či už pracovnými, alebo vlastníckymi vzťahmi. Z celkového počtu obyvateľstva zaoberajúceho sa poľnohospodárstvom patrilo 30,7 % k proletariátu (poľnohospodárski robotníci), 14,9 % k poloproletariátu, 22,8 % k malým roľníkom, 24,2 % k stredným roľníkom, 6,5 % k bohatým roľníkom, 0,5 % k statkárom a 0,4 % k úradníkom (zamestnaní na veľkostatkoch).

Táto triedna a sociálna štruktúra sa zachovala až do roku 1945. Po oslobodení stála naša spoločnosť pred závažnou úlohou — riešením roľníckej otázky, ktoré zároveň predstavovalo sociálnu podstatu riešenia

slovenskej národnej otázky v oslobodenej ČSR. Na základe pozemkových reforiem v rokoch 1945—1949 bola uvedená triedna a sociálna štruktúra postupne narušovaná. Došlo k postupnej likvidácii veľkostatkov (nad 50 ha). V tomto období (1945—1949) v poľnohospodárstve prebiehali dva protikladné procesy. Na jednej strane sa rozdrobenosť pôdy prehlbovala, počet hospodárstiev do 5 ha značne vzrástol, celková výmera pôdy sa značne zvýšila u hospodárstiev s výmerou do 10 ha. Na druhej strane klesal počet pracujúcich v poľnohospodárstve (v rokoch 1946 až 1948 o 8 %, v rokoch 1946—1950 o 18 %). Chronická agrárna preľudnosť sa začala riešiť prechodom pracovníkov z poľnohospodárstva do ostatných odvetví národného hospodárstva, sprvu na práce spojené s obnovou vojnou zničeného hospodárstva, v dvojročnici najmä do priemyslu a stavebníctva.

Slovenské poľnohospodárstvo sa vyznačovalo nízkou intenzitou výroby, podstatne nižšou ako v českých krajoch. Na uvedené skutočnosti značne vplývala nízka úroveň mechanizácie poľnohospodárstva, ktorá pre veľkú rozdrobenosť pôdy nemohla byť dostatočne rozvinutá.

Pri takejto štruktúre poľnohospodárskej pôdy boli výrobné vzťahy vážnou prekážkou rýchlejšieho rozvoja výrobných síl a nebolo preto možné dosahovať ani výsledky zodpovedajúce potrebám spoločnosti a požiadavkám modernej poľnohospodárskej výroby (techniky a technológie).

Pozemková reforma teda nemohla vyriešiť roľnícku otázku. Cesta k jej riešeniu viedla cez socialistickú industrializáciu Slovenska s postupnou premenou individuálnej roľníckej malovýroby na socialistickú veľkovýrobu. Túto historickú úlohu na riešenie roľníckej otázky vytýčil IX. zjazd KSČ v máji 1949.

Behom 10 rokov bola generálna línia výstavby socializmu, vytýčená KSČ, aj na Slovensku splnená. K 31. 12. 1960 bolo na Slovensku 2683 JRD, ktoré obrábali 60,4 % poľnohospodárskej pôdy. Socialistický sektor poľnohospodárstva obrábал spolu 80,2 % poľnohospodárskej pôdy, jednotlivo hospodáriaci roľníci 16,4 %, avšak v produkčne nevýznamných oblastiach (horská a podhorská). Za 10 rokov (1951—1960) poklesol počet trvale činných pracovníkov v poľnohospodárstve o 36,5 %, t. j. z 801 751 na 509 330.

Tento prvý veľký revolučný prevrat v slovenskom poľnohospodárstve sa uskutočnil za podmienok rastu poľnohospodárskej výroby. Hrubá poľnohospodárska produkcia (HPP) sa v rokoch 1950—1960 zvýšila takmer o 32 % (v českých krajoch o 19,1 %). Podstatne sa zvýšila produktivita práce a intenzita výroby. V priebehu 10 rokov bolo poľnohospodárstvo značne vybavené mechanizáciou.

Na 1000 ha poľnohospodárskej pôdy pripadalo 10,8 TJ, na 1000 ha ornej pôdy 9,8 traktorového pluhu, 10,8 sejacieho stroja, na 1000 ha obilnín 2,5 obilného kombainu, na 1000 ha zemiakov 9,8 sádzača, 12,7 vyorávača, 1 kombain, na 1000 ha cukrovej repy pripadalo 2,7 kombainu, 31,7 vyorávača atď. ŠM boli lepšie vybavené technikou ako družstvá.

V dôsledku mechanizácie sa uskutočnil obrat v charaktere poľnohospodárskej práce, väčšina ťažkých ručných namáhavých prác sa odstránila, skrátil sa pracovný čas, vytvorili sa priaznivejšie zdravotné podmienky. V dôsledku nových výrobných vzťahov a nových výrobných síl je univerzálny roľník, ovládajúci všetky druhy poľnohospodárskych



prác na tradičnej empirickej úrovni, postupne nahradzovaný špecializovanými pracovníkmi. Najprv sa oddelilo riadenie ako špecializovaná práca riadiacich pracovníkov. Vznikla delba práce medzi rastlinnou a živočíšnou výrobou, v rámci nich sa vytvorili samostatné profesie — traktoristi a kombajnisti, opravári, ošetrovatelia dojníc, ošipáných atď.

Na druhej strane na báze nových výrobných vzťahov a výrobných síl v JRD, na báze socialistických princípov odmeňovania stará diferenciácia (poľnohospodárski robotníci, chudobní, strední a bohatí roľníci) ustupuje do pozadia, postupne sa stiera a odumiera, aby uvoľnila cestu novej diferenciácii podľa delby práce (traktorista, ošetrovateľ dojníc atď.). Združstevnenie tak vytvorilo základňu pre postupné formovanie novej triedy socialistickej spoločnosti — družstevného roľníctva.

Socialistické združstevňovanie dediny bolo veľkým historickým úspechom strany a spoločnosti. Bolo prvou etapou, v ktorej boli vytvorené priaznivé podmienky pre výstavbu modernej socialistickej veľkovýroby. Začiatkom 60. rokov družstvá, ich členovia a pracovníci vstúpili do novej etapy svojho vývoja.

Po uskutočnení socialistického združstevnenia stáli pred spoločnosťou veľmi zložité a náročné úlohy: zabezpečiť rýchlejší rozvoj poľnohospodárskej výroby, prebudovať celé poľnohospodárstvo na báze modernej veľkovýrobnej techniky a technológie a tak ju postupne premeniť v akýsi druh priemyselnej výroby. V sociálnej oblasti sformovať družstevných roľníkov do novej socialistickej triedy — družstevného roľníctva, postupne odstrániť rozdiely v sociálnom zabezpečení, v odmeňovaní, v životnej úrovni medzi družstevnými roľníkmi a priemyselnou robotníckou triedou. Poľnohospodárstvo, jeho pracovníci — družstevní roľníci — stáli pred druhým veľkým krokom.

Vedľa členov JRD pracovali v družstvách aj nečlenovia. Časť nečlenov bola v zamestnanectve pomere [zamestnanci pracovali hlavne v pridruženej výrobe]. Druhú časť nečlenov JRD tvorili traktoristi-kombajnisti a opravári, ktorých JRD prebralo zo STS a s ktorými vytvorilo vzťahy na zmluvnom základe. Tretiu, najmenšiu skupinu nečlenov, tvorili v JRD odborníci — agronómi, zootechnici a pod., ktorých spravidla platili ONV.

Všetky tieto tri kategórie stálych pracovníkov — nečlenov JRD — boli voči družstevným roľníkom (členom JRD) v privilegovanom sociálno-ekonomickom postavení. Ich mzdy a platy približne zodpovedali mzdám a platom v ostatných odvetviach národného hospodárstva. Sociálne zabezpečenie (nemocenské, materské dávky, príplatky na deti, starobné dôchodky) bolo rovnaké ako u pracovníkov pracujúcich v ostatných odvetviach národného hospodárstva. Je pochopiteľné, že družstevní roľníci neboli spokojení s takýmto stavom. Bolo nutné postupne vyrovnať tieto rozdiely a stmeliť pracovné kolektívy JRD na rovnakých princípoch odmeňovania a sociálneho zabezpečenia. Preto vytvorenie triedy družstevných roľníkov bol aj z tohoto hľadiska zložitý proces.

Diferenciácia pracovných kolektívov JRD sa odrážala aj v štatistike. V týchto rokoch štatistika pracovala so štyrmi pojmami: členovia JRD, stále pracujúci členovia JRD (pracovali po celý rok), stáli pracovníci JRD (stále pracujúci členovia JRD a ostatní stáli pracovníci JRD — nečlenovia), prepočítaní pracovníci (stáli pracovníci JRD a sezónni pracovníci, brigádnici). Pri výpočte zárobkov treba mať tento rôzny prístup na zreteli. Nám samozrejme ide predovšetkým o stále pracujúcich družstevníkov.



K 31. 12. 1962 vykazovala štatistika na Slovensku 307 425 členov JRD, z nich stále pracujúcich (trvale činných) len 200 427 (62,2 %). Počet stálych pracovníkov JRD (členovia i nečlenovia) bol 256 418 (Štatistická ročenka 1962, s. 384). To znamená, že takmer 56 600 stálych pracovníkov JRD tvorili nečlenovia (22 %). Boli buď v zamestnaneckom alebo v zmluvnom pomere. Štatistika nevykazovala nečlenov JRD zvlášť, ale spolu so stále pracujúcimi členmi JRD v rámci kategórie „stáli pracovníci JRD“. Odmeny stálych družstevníkov JRD vykazovala štatistika len v rokoch 1961—1962, v ďalších rokoch vykazovala odmeny len u kategórie „stáli pracovníci JRD“ alebo „prepočítaní pracovníci JRD“. Preto len v rokoch 1961—1962 je možné zo štatistiky zistiť pracovné odmeny stálych družstevníkov. V ďalších rokoch táto možnosť už neexistuje, pretože skupina stálych družstevníkov je zahrnutá v širšej kategórii buď „stálych pracovníkov JRD“ (členovia JRD, nečlenovia), alebo „prepočítaných pracovníkov JRD“ (stáli pracovníci JRD, sezónni pracovníci, brigádnic).

Ak v roku 1962 priemerný čistý mesačný zárobok pracovníkov socialistického sektoru národného hospodárstva ČSSR (okrem JRD) bol 1215 Kčs, potom priemerný čistý mesačný zárobok stálych pracovníkov JRD bol len 649 Kčs. To znamená, že dosiahol len 53,4 % úrovne zárobkov pracovníkov národného hospodárstva ČSSR. Ešte markantnejší rozdiel je medzi zárobkami pracovníkov národného hospodárstva ČSSR a zárobkami stále pracujúcich družstevníkov. Ich priemerný mesačný zárobok v tom istom roku dosahoval len 544 Kčs, čo predstavovalo len 44,8 % zárobkov pracovníkov socialistického sektoru národného hospodárstva. Priemerné mesačné zárobky stálych pracovníkov JRD — nečlenov boli podstatne vyššie, avšak štatistiky ich nevykazujú. V zárobkoch družstevných roľníkov (stále pracujúcich) boli výrazné rozdiely medzi jednotlivými krajinami, avšak ešte výraznejšie medzi výrobnými oblasťami. V kukuričnej výrobní oblasti činil priemerný mesačný zárobok družstevného roľníka (stále pracujúceho) 599 Kčs, v repárskej 553 Kčs, v zemiakárskej 385 Kčs, v podhorskej 349 Kčs a v horskej 413 Kčs. Ako vidíme, najhoršia situácia bola v podhorskej výrobní oblasti, kde dosahovala len necelých 29 % zárobku pracovníkov socialistického sektoru národného hospodárstva.

V roku 1962 začal postupný proces zjednocovania a vyrovnávania sociálneho zabezpečenia (dávky v nemoci, v materstve, prídavky na deti, starobné dôchodky atď.) medzi družstevnými roľníkmi a ostatnými pracujúcimi socialistického sektoru národného hospodárstva.

Proces postupného zjednocovania rôznych skupín do jednej homogénnej skupiny — do triedy družstevných roľníkov — trval približne 10 rokov. V rokoch 1970—1972 boli posledné zvyšky kategórie „zamestnancov“ integrované do radov členov JRD.

V druhej etape výstavby socialistického poľnohospodárstva došlo k zásadným zmenám v sociálno-ekonomickom postavení družstevného roľníctva, v jeho profesijnej, vzdelanostnej a sociálno-demografickej štruktúre aj v oblasti jeho vedomia. Materiálnou základňou týchto zmien bol proces koncentrácie a špecializácie poľnohospodárskej výroby, jeho postupné vybavenie modernou veľkovýrobnou technikou a technológiou, a to tak rastlinnej, ako aj živočíšnej výroby. Kým v roku 1960 bolo 2683

I. Štruktúra trvale činných pracovníkov v JRD podľa profesie v rokoch 1966 a 1982  
— Structure of persons permanently engaged in co-operative farms according to professions in 1966 and 1982

| Profesia<br>(kategória pracovníkov) | Rok 1966<br>v % | Rok 1982       |        |
|-------------------------------------|-----------------|----------------|--------|
|                                     |                 | v abs. číslach | v %    |
| Trvale činní pracovníci celkom      | 100,0           | 258 336        | 100,00 |
| Traktoristi a kombajnisti           | 9,0             | 23 871         | 9,24   |
| Kočiši                              | 3,8             | 1 945          | 0,75   |
| Ostatní pracovníci RV               | 38,7            | 46 271         | 17,91  |
| Ošetrovatelia dojníc                | 9,4             | 29 488         | 11,41  |
| Ošetrovatelia HD                    | 12,6            | 14 752         | 5,71   |
| Ošetrovatelia prasníc               |                 | 5 667          | 2,20   |
| Ošetrovatelia ost. prasiat          |                 | 4 668          | 1,81   |
| Ošetrovatelia ovci                  |                 | 2 634          | 1,02   |
| Ošetrovatelia hydiny                |                 | 2 483          | 0,96   |
| Ostatní pracovníci ŽV               | 4,8             | 12 161         | 4,71   |
| Pracovníci pridruženej výroby       | —               | 22 073         | 8,54   |
| Prac. v dielňach a remeselníci      | 3,3             | 17 266         | 6,68   |
| Prac. stavebných čiat a skupín      | 2,7             | 15 547         | 6,02   |
| Vodiči NA a závozníci               | —               | 12 006         | 4,65   |
| THP                                 | 7,0             | 29 311         | 11,35  |
| Ostatní pracovníci                  | —               | 18 183         | 7,04   |
| Zamestnanci                         | 8,7             | —              | —      |

Prameň: Statistická ročenka 1966 (MZVž)

Statistické informace — výkaz Zem P1-04 za celý rok 1982

JRD s priemernou výmerou 620 ha, v roku 1980 ich počet klesol na 635 s priemernou výmerou 2615 ha p. p. Zber obilnín sa v roku 1981 uskutočnil z 99,8 % obilnými kombajnami, zber cukrovej repy z 91,6 % pomocou súprav, zber zemiakov zberačom z 27,1 % a deleným spôsobom z 32,1 %, zber kukurice z 99,4 % pomocou mláťačky s adaptérom, zber krmovín z 1,4 % pomocou vysokotlakého lisu, z 25,8 % samohybnou rezačkou, zo 7,4 % závesnou rezačkou, z 18,0 % zberacím vozom atď.

Revolučné premeny v technológii výroby mali za následok nielen podstatné zvýšenie produktivity práce, ale aj podstatné zvýšenie výroby. V roku 1980 sa HPP oproti roku 1948 zvýšila 2,2-krát, hrubá rastlinná produkcia 1,6—krát, hrubá živočíšna výroba 3,3-krát, výroba zrnovín 2,4-krát, olejní 6,7-krát, cukrovej repy 3,2-krát, došlo však k poklesu výroby zemiakov. Ešte markantnejšie úspechy sa dosiahli v rozvoji živočíšnej výroby. Podstatne vzrástla intenzita výroby, hektárové úrody najmä zrnovín a taktiež úžitkovosť hospodárskych zvierat.

Postupné vybavenie JRD modernou veľkovýrobnou technikou a technológiou malo za následok zmeny v profesijnej štruktúre pracovníkov



(tab. I) a v ich vzdelaní. Predovšetkým sa zvýšilo zastúpenie riadiacich pracovníkov (THP), pracovníkov v dielňach a remeselníkov, pracovníkov stavebných čiat a skupín, vznikli nové profesie — vodiči nákladných áut a závozníci. Na druhej strane sa podstatne znížilo zastúpenie kočišov a ostatných pracovníkov rastlinnej výroby. Zastúpenie traktoristov a kombajnistov ako aj pracovníkov živočíšnej výroby sa zvýšilo nepatrne, čo je spôsobené vybavením výkonnejšími traktormi, kombajnami a ostatnou mechanizáciou a v živočíšnej výrobe veľkovýrobnou technológiou. V dôsledku uvedených faktorov sa podstatne zvýšila produktivita práce. Kategória zamestnancov už začiatkom 70. rokov zanikla. V roku 1966 pracovala hlavne v pridruženej výrobe.

Zásadná kvalitatívna zmena nastala vo vzdelaní pracovníkov. V roku 1983 v skupine THP malo až 19,5 % pracovníkov vysokoškolské, 63,9 % úplné stredné odborné, 6,6 % stredné odborné, 1,7 % vyučenie a 8,3 % základné vzdelanie. V skupine manuálnych pracovníkov bolo až 37,3 % vyučených, 3,7 % malo stredné a vyššie vzdelanie a 59,0 % základné vzdelanie. Pracovníci JRD sa svojou kvalifikačnou štruktúrou výrazne priblížili priemyselným odvetviám národného hospodárstva. Výrazne sa zlepšila veková štruktúra; v roku 1962 sa priemerný vek pracovníkov JRD blížil 50 rokom, v roku 1980 sa znížil na 43,7 roka. Značne sa zlepšilo aj zastúpenie mužov, čo vzhľadom na zmenu charakteru práce v poľnohospodárstve je pozitívna tendencia. Podiel mužov sa zvýšil z 51,6 % v roku 1960 na 56,3 % v roku 1983.

Tieto základné zmeny v kvalifikačnej a sociálno-demografickej štruktúre nebolo možné dosiahnuť bez základných sociálno-ekonomických zmien v postavení družstevného roľníctva. Sociálne zabezpečenie vo všetkých svojich zložkách bolo úplne vyrovnané na úrovni sociálneho zabezpečenia ostatných pracujúcich socialistického sektora národného hospodárstva. V roku 1983 došlo k vyrovnaní zárobkov na úrovni pracovníkov národného hospodárstva ČSSR. Priemerné mesačné zárobky pracovníkov JRD SSR v roku 1983 dosiahli 2811 Kčs (prepočítané na hrubé), v národnom hospodárstve ČSSR 2790 Kčs. Kľúčové profesie — traktoristi a kombajnisti — dosiahli 3542 Kčs a ošetrovatelia dojníc 3360 Kčs.

K základným kvalitatívnym zmenám došlo aj v oblasti podnikovej sociálnej politiky. JRD si postupne budujú vlastnú sociálnu infraštruktúru. V roku 1982 má už 81 % JRD zriadené vlastné závodné kuchyne, 11 % JRD má vlastné materské školy, 30 % JRD participuje na združených zariadeniach, 2 % JRD má vlastné detské jasle a 4,5 % participuje na združených zariadeniach, 5,6 % JRD má vlastné kultúrne domy a 10,9 % participuje na združených zariadeniach s národnými výbormi, 9,5 % má vlastné rekreačné zariadenia a 3 % participujú na združených zariadeniach atď. Taktiež si vybudovali vlastný bytový fond. V roku 1962 pripadalo na 100 pracovníkov JRD 3,6 podnikových bytov.

JRD napriek zásadným kvalitatívnym zmenám v oblasti podnikovej sociálnej politiky ešte stále podstatne zaostávajú za ostatnými výrobnými odvetvami národného hospodárstva (priemysel, stavebníctvo, lesné a vhodné hospodárstvo), avšak zaostávajú aj za družstevným sektorom v ČSR. Zaostávanie sa prejavuje najmä vo vybavenosti základnými fondmi v sociálnej oblasti — vo vybavenosti podnikovými bytmi, predškolskými zariadeniami, rekreačnými zariadeniami, kultúrnymi a telo-

II. Výdavky na podnikovú spoločenskú spotrebu na pracovníka v rokoch 1981 a 1982 — Expenditures for farm social consumption per co-operative farmer in 1981 and 1982

| Zdroje hradenia       | Rok  | JRD<br>SSR | JZD<br>ČSR | $\frac{JZD}{JRD}$ | MS<br>SSR | $\frac{MS}{JRD}$ | MP<br>SSR | $\frac{MP}{JRD}$ | MLVH<br>SSR | $\frac{MLVH}{JRD}$ |
|-----------------------|------|------------|------------|-------------------|-----------|------------------|-----------|------------------|-------------|--------------------|
| z FKSP                | 1981 | 823        | 1285       | 156,1             | 822       | 100,0            | 886       | 10,77            | 799         | 97,1               |
|                       | 1982 | 860        | 1205       | 140,1             | 817       | 94,9             | 836       | 97,2             | 900         | 104,7              |
| z nákladov (Úč 9A-01) | 1981 | 735        | 1180       | 160,5             | 2682      | 364,9            | 3615      | 491,8            | 1786        | 243,0              |
|                       | 1982 | 815        | 1351       | 165,8             | 2944      | 361,2            | 3374      | 413,9            | 1923        | 235,9              |
| Spolu                 | 1981 | 1558       | 2465       | 158,2             | 3504      | 224,9            | 4501      | 288,9            | 2585        | 165,9              |
|                       | 1982 | 1675       | 2556       | 152,6             | 3761      | 224,5            | 4210      | 251,3            | 2823        | 168,5              |
| Podiel FKSP v %       | 1981 | 52,8       | 52,1       | —                 | 23,4      | —                | 19,7      | —                | 30,9        | —                  |
|                       | 1982 | 51,4       | 47,2       | —                 | 21,7      | —                | 19,9      | —                | 31,9        | —                  |

Prameň: MF SSR, Výkazy Úč 3A-02 (FKSP) a Úč 9A-01 za roky 1981 a 1982



výchovnými zariadeniami. Taktiež celková úroveň jednotlivých aktivít má nižší rozsah. Pre ilustráciu uvedieme rozvoj závodného stravovania. V JRD sa v roku 1982 závodne stravovalo 27,5 % pracovníkov, avšak v rezorte stavebníctva SSR 41,7 %, v rezorte priemyslu SSR 39,1 %, v JZD ČSR až 52,5 % celkového stavu pracovníkov.

V dôsledku menej rozvinutej podnikovej sociálnej infraštruktúry a taktiež aj v dôsledku nedostatočne rozvinutých podnikových sociálnych aktivít je podstatne nižšia aj podniková spoločenská spotreba (neinvestičné náklady na prevádzku podnikových zariadení sociálneho charakteru a na jednotlivé aktivity) v porovnaní s rezortmi priemyslu, stavebníctva a lesného a vodného hospodárstva SSR, ale je výrazne nižšia aj v porovnaní s JZD v ČSR (tab. II).

V čerpaní FKSP sú medzi JRD SSR a porovnávanými odvetviami veľmi malé rozdiely — čerpanie je približne vyrovnané. Podstatné rozdiely v čerpaní FKSP sú medzi JRD a JZD, čo je spôsobené vyššou rentabilitou a tým aj ziskom v JZD ČSR. V dôsledku toho je tvorba FKSP v JZD podstatne vyššia ako v JRD. Podstatné rozdiely sú vo vynakladaní prostriedkov z nákladov, čo je predovšetkým spôsobené vyšším vybavením základnými fondmi v sociálnej oblasti a na ich podklade výrazne väčším rozsahom aktivít (napr. podniková rekreácia). Porovnávané rezorty (stavebníctva, priemyslu a lesného a vodného hospodárstva) vydávajú 1,3 až 2,0-krát viac prostriedkov na závodné stravovanie, 1,5—1,7-krát viac na rekreačnú činnosť, 2,8—17-krát viac na jasle, 1,7—6,5-krát viac na materské školy atď.

Vyššie vynakladanie prostriedkov v JZD ako v JRD sa sústreďuje predovšetkým na závodné stravovanie (2,3-krát viac ako v JRD), na predškolské zariadenia (4,2-krát viac), na vzdelanie, politicko-výchovnú a záujmovú činnosť (o 60 % viac), na odmeny a dary (o 39 % viac) atď.

Špecifickým javom JRD v porovnaní s inými odvetviami národného hospodárstva je neobyčajne vysoká diferencovanosť vo vybavení základnými fondmi v sociálnej oblasti ako aj rozsahom podnikovej spoločenskej spotreby. Tieto rozdiely sa veľmi výrazne prejavujú najmä medzi poprednými a hospodársky zaostávajúcimi JRD. Niektoré popredné JRD dosiahli v oblasti podnikovej spoločenskej spotreby úroveň stredných priemyselných podnikov, no na druhej strane v roku 1982 bolo 28 JRD, v ktorých podniková spoločenská spotreba na pracovníka bola nižšia ako 700 Kčs, 19 % JRD nemalo nijaké sociálne zariadenia (závodná kuchyňa, predškolské, kultúrne a telovýchovné zariadenia atď.).

Pred slovenským poľnohospodárstvom stojí v ďalšej etape vývoja úloha postupne odstrániť neopodstatnené rozdiely vo vybavenosti základnými fondmi v sociálnej oblasti ako aj neopodstatnené rozdiely v rozsahu jednotlivých sociálnych aktivít a vo výške podnikovej spoločenskej spotreby medzi JRD a ostatnými výrobnými odvetviami národného hospodárstva, ako aj medzi JRD a družstvami v ČSR. Ďalšou úlohou je vyrovnať neopodstatnené rozdiely v celom rozsahu a obsahu podnikovej sociálnej politiky medzi poprednými a hospodársky zaostávajúcimi JRD cestou vyrovnania zaostávajúcich JRD na úroveň ostatných.

V rokoch 1961—1983 poľnohospodárstvo a s ním spätí družstevní roľníci prešli druhým revolučným prevratom, v ktorom sa z nich postupne sformovala nová socialistická trieda družstevných roľníkov. Jej



základnými črtami sa stali oddanosť novému spoločenskému zriadeniu, jeho aktívne rozvíjanie, ďalej profesionálna zdatnosť a kultúrna vyspelosť jeho pracovníkov. Výrazne sa zmenilo vedomie družstevných roľníkov v morálnej, politickej i svetonázorovej oblasti. Najmä v oblasti morálnej a politickej prevažuje vo vedomí družstevných roľníkov výrazne socialistická ideológia našej spoločnosti.

Medzi družstevných roľníkov v čoraz väčšom rozsahu a do väčšej hĺbky prenikajú princípy a formy socialistického spôsobu života. Procesy priemyselnovania poľnohospodárstva, upevňovania a zdokonaľovania socialistických výrobných vzťahov v družstevnom sektore, čoraz väčšie prenikanie socialistického uvedomenia do radov družstevného roľníctva sa stali základom procesov zblížovania predovšetkým medzi triedou družstevných roľníkov a priemyselnou robotníckou triedou, ako aj medzi triedou družstevných roľníkov a inteligenciou. Tieto procesy sa stali hlavnými a rozhodujúcimi vo vývoji sociálnej štruktúry socialistického Československa.

Slovenské roľníctvo v rokoch socialistickej prestavby a výstavby prešlo najväčšími revolučnými zmenami v našej spoločnosti. Práve tu bol zaznamenaný najväčší historický pokrok, najhlbšie a najrozsiahlejšie zmeny v spôsobe života, vo vedomí ľudí a vo zvýšení životnej úrovne. Socializmus dokázal najvýraznejšie svoju prevahu nad kapitalizmom práve v riešení a vyriešení roľníckej otázky v slovenskej spoločnosti.

Došlo dňa 21. 5. 1984

БАРТО, Я. (Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и пищевой промышленности, Братислава): Социалистические изменения в словацком сельском хозяйстве. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 20, 1984 (2) : 89-98.

В период домюнхенской ЧСР Словакия была отсталой страной с низкой интенсивностью производства и с низким техническим оснащением. Потому после освобождения самой важной проблемой было решение крестьянского вопроса. Дальнейшее развитие сельскохозяйственного производства в обязательном порядке требовало кооперирование индивидуального крестьянского мелкого производства и на его основе создание современного социалистического крупного производства. Революционные изменения осуществились в двух этапах — в 1950—1960 гг. и в 1961—1983 гг. Результатом первого революционного измерения было формирование нового класса нашего социалистического общества — класса кооперативных крестьян, преданного новой общественной системе. Его другими чертами являются профессиональная способность, политическая, моральная и культурная зрелость. Материальной базой революционного изменения крестьянства были непрерывно улучшающиеся социалистическо-производственные отношения и новые производственные силы — современная крупно-производственная техника и технология. Революционные изменения в словацком сельском хозяйстве являются наиболее выразительным проявлением преимущества социалистического строя над капитализмом.

классовая социальная структура; крестьянский вопрос; кооперирование индивидуального крестьянского мелкого производства; социалистическое сельскохозяйственное крупное производство; революционные изменения; класс кооперативных крестьян

BARTO, J. (Economic Research Institute for Agriculture and Food, Bratislava): *Socialist Transformations in Slovak Agriculture*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeméd., 20, 1984 (2) : 89-98.

During the time of the pre-Munich Czechoslovak Republic, Slovakia had been a backward agrarian country with low production intensity and low level of mechanization. The most important problem after liberation had therefore been a solution of the farmers' status. Further development of the agricultural production necessarily required collectivization of individual small-scale farm production and building up of modern socialist large-capacity production on such a new base. Revolutionary transformations had been carried out in two stages — during the years 1950—1960 and 1961—1983. A result of the first revolutionary change was collectivization of the individual small-scale farm production, result of the second revolutionary change was ~~a forming of the new class of our socialist society — the class of farm workers~~, devoted to the new political system. Their ~~farmer~~ characteristics are professional efficiency, political, moral and cultural maturity. Material base of the revolutionary transformation of the farm workers had been ever increasing and improving socialist production relations and new production forces — modern large-capacity production technology and machines. Revolutionary transformations in the Slovak agriculture are the most significant proof of prevalence of socialism over capitalism.

class and social structure; farmer's problem; collectivization of individual small-scale farm production; socialist agricultural large-capacity production; revolutionary transformations; the class of farm workers

---

*Adresa autora:*

Doc. PhDr. Jaroslav Barto, CSc., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava

---